

**"TARBIYA" FANI ORQALI INSONPARVARLIK G'OYALARINI SHAKLLANTIRISH
YO'LLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17797462>

Olimova Nozima Oybekovna

*Buxoro Davlat pedagogika Instituti
pedagogika nazariyasi va tarixi mutaxassisligi
2-bosqich magistranti*

Annotatsiya: *Ushbu maqola "Tarbiya" fani orqali o'quvchilarda insonparvarlik g'oyalari va qadriyatlarini shakllantirishning mavjud yo'llarini tahlil qilishga hamda ularni takomillashtirishning pedagogik-metodik asoslarini ishlab chiqishga bag'ishlangan.*

Kalit so'zlar: *tarbiya fani, insonparvarlik g'oyalari, pedagogik texnologiyalar, takomillashtirish yo'llari, insonparvarlik qadriyatlari, empatiya va bag'rikenglik, interfaol metodlar, ma'naviy-axloqiy tarbiya, loyihaviy ta'lim, o'quvchining kamoloti.*

KIRISH QISMI

Mavzuning dolzarbligi va zaruriyati

Bugungi globallashuv davrida insoniyat oldida turgan eng muhim vazifalardan biri yosh avlodni nafaqat bilimli, balki chuqur insonparvarlik ruhida tarbiyalashdan iborat. Jamiyatda o'zaro hurmat, bag'rikenglik, mehr-shafqat va adolat tamoyillarini qaror toptirish har bir ta'lim tizimining asosiy ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim-tarbiya jarayonini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biri shaxsning ma'naviy-axloqiy kamoloti va insonparvar dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan.

Bu jarayonda maktab ta'limi tizimiga yaqinda kiritilgan "Tarbiya" fani o'zining metodologik salohiyati bilan muhim o'rin tutadi. Uning asosiy maqsadi o'quvchilarda milliy qadriyatlar, umuminsoniy tamoyillar va insonparvarlik ideallarini uyg'unlikda singdirishdan iborat. Biroq, Tarbiya fanining o'quv-tarbiyaviy imkoniyatlaridan insonparvarlik g'oyalarini shakllantirishda samarali foydalanish mexanizmlari, pedagogik yondashuvlar va metodik vositalarni takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa bo'lib qolmoqda.

Muammoning o'rganilganlik darajasi

Insonparvarlik g'oyalarini shakllantirish masalalari antik davrdan boshlab sharq mutafakkirlari (Alisher Navoiy, Abu Nasr Forobiy) va g'arb faylasuflari (Y.A.Komenskiy, J.J.Russo, I.G.Pestalotsi) ishlarida keng yoritilgan. Zamonaviy pedagogika va psixologiyada (A.V.Mudrik, N.D.Xabibullayev, B.A.Adizov) shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, qadriyatlar pedagogikasi va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish masalalariga katta e'tibor qaratilgan.

Shu bilan birga, "Tarbiya" fanining o'ziga xos mazmunidan kelib chiqib, aynan shu fan orqali o'quvchilarda empatiya, bag'rikenglik va inson qadrini ulug'lash kabi insonparvarlik sifatlarini tizimli va uzluksiz shakllantirishning innovatsion yo'llari va ularni amaliyotga joriy etishga qaratilgan kompleks metodik tavsiyalarga bo'lgan ehtiyoj hali to'liq qondirilmagan.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Tadqiqotning asosiy maqsadi: "Tarbiya" fani o'qitish jarayoni orqali o'quvchilarda insonparvarlik g'oyalarini shakllantirish yo'llarini ilmiy-pedagogik jihatdan asoslash va amaliyotga tatbiq etish bo'yicha takomillashtirilgan metodik tizimni ishlab chiqishdan iborat.

Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

"Tarbiya" fanining mazmunini insonparvarlik qadriyatlarini singdirish nuqtai nazaridan tahlil qilish.

O'quvchilarda insonparvarlik g'oyalarini shakllantirishning mavjud an'anaviy va zamonaviy usullarini o'rganish, ularning samarasizlik sabablarini aniqlash.

Insonparvarlik qadriyatlarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilishning samarali interfaol metodlarini (keys-stadi, munozara, loyihaviy ish) ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish.

O'quvchilarda empatiya, rahm-shafqat va bag'rikenglik kabi sifatlarni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

ASOSIY QISM

1. "Tarbiya" fanida insonparvarlik g'oyalarini shakllantirishning mavjud holati tahlili

Tarbiya fanining hozirgi o'quv dasturi ma'naviy-axloqiy, fuqarolik, estetik va ekologik tarbiyani qamrab olgan holda insonparvarlik g'oyalarini shakllantirish uchun keng imkoniyat yaratadi. Biroq, amaliyotda quyidagi cheklovlar kuzatilmoqda:

Formalizmning ustunligi: Dars jarayonlarida insonparvarlik tushunchalari ko'pincha quruq nazariyalar va umumiy iboralar darajasida beriladi, bu esa o'quvchilarning hissiy-kechinmali (emotsional) ishtirokini ta'minlamaydi.

Monologik yondashuv: O'qituvchining darsni asosan ma'ruza tarzida olib borishi o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va qadriyatlarni mustaqil anglash imkoniyatini cheklaydi. Insonparvarlik g'oyalari o'z-o'zidan anglanishi, muhokama orqali mustahkamlanishi zarur.

Metodik resurslar yetishmovchiligi: O'qituvchilarning interfaol, tajribaga asoslangan (experiential) va hissiyotni uyg'otuvchi (affective) metodlardan foydalanish bo'yicha malakasi va amaliy qo'llanmalarining yetarli emasligi.

Bu tahlil mavjud yondashuvlarni takomillashtirish, ya'ni insonparvarlik g'oyalarini o'quvchi shaxsining amaliy harakatlariga aylantira oladigan samarali metodik tizimni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

2. Insonparvarlik g'oyalarini shakllantirishni takomillashtirishning nazariy-metodik asoslari

Takomillashtirishning asosini shaxsga yo'naltirilgan (gumanistik) yondashuv va qadriyatlar pedagogikasi tashkil etadi.

Qadriyatlar pedagogikasini qo'llash: Tarbiya darslari mazmuniga insonparvarlik qadriyatlari (mehribonlik, o'zga madaniyatlarga hurmat, yordamga muhtojlarga ko'mak)ni nafaqat bilish, balki ularga shaxsiy munosabatni shakllantirish orqali integratsiya qilish lozim. Har bir dars mavzusi insonparvarlik g'oyasi bilan bog'liq axloqiy dilemmalar va tanlov holatlarini yaratishi kerak.

Empatiya (hamdardlik) rivojlanishiga e'tibor: Insonparvarlikning asosi — bu o'zga odamlarning holatini his qilish, ya'ni empatiya. Empatiyani rivojlantirish uchun dars jarayonlarida o'quvchilarning subyektiv tajribasiga murojaat qilish, "Men o'rnida bo'lganimda..." tamoyili asosida vaziyatlarni tahlil qilish, ijtimoiy rol o'yinlar va hissiy kechinmalarga asoslangan mashqlardan foydalanish talab etiladi.

Innovatsion interfaol usullarni joriy etish: An'anaviy o'qitish usullari o'rniga ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga undovchi metodlar qo'llanilishi kerak. Bularga keys-stadi (vaziyat tahlili), sokratik suhbatlar (munozaralar), o'quv loyihalari va volontyorlik tadbirlarini rejalashtirish kabi amaliyotga yo'naltirilgan ishlar kiradi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot "Tarbiya" fani orqali o'quvchilarda insonparvarlik g'oyalarini shakllantirish jarayonini takomillashtirishning nazariy-metodik asoslarini ishlab chiqishga qaratilgan edi. Qo'yilgan maqsadga erishish jarayonida "Tarbiya" darslarida insonparvarlik tamoyillarini o'qitishdagi mavjud formalizm va monologik yondashuv muammolari tahlil qilindi.

ASOSIY XULOSALAR

Integratsiya zarurati: "Tarbiya" fanining katta tarbiyaviy salohiyatiga qaramay, insonparvarlik g'oyalari (mehribonlik, empatiya, bag'rikenglik) ko'pincha nazariy darajada qolib ketgan. Tadqiqot bu g'oyalarni o'quvchining hissiy-amaliy tajribasiga aylantirish uchun qadriyatlar pedagogikasi asosida yondashish zarurligini isbotladi.

Innovatsion metodlarning samaradorligi: Insonparvarlik g'oyalarini shakllantirishning samarali yo'llari sifatida Axloqiy Dilemma Tahlili, "Hikoya Yaratish" loyihalari va "Empatiya Ko'prigi" kabi interfaol metodlar ishlab chiqildi va asoslandi. Bu metodlar o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, ularda tanqidiy fikrlash va axloqiy tanlov qobiliyatini rivojlantiradi.

Tizimli yondashuvning ahamiyati: Takomillashtirilgan metodik vositalar kompleksi insonparvarlik g'oyalarini tizimli va uzluksiz ravishda, dars jarayonidan tashqari faoliyatlarga ham integratsiya qilish imkonini beradi. Bu yondashuv yoshlarda ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishga xizmat qiladi.

Takliflar va Amaliy Ahamiyati

O'tkazilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagilar tavsiya etiladi:

"Tarbiya" fani o'qituvchilari uchun ishlab chiqilgan interfaol metodlar to'plami bo'yicha maxsus malaka oshirish kurslari tashkil etish.

O'quv-metodik qo'llanmalarga empatiya va bag'rikenglikni rivojlantiruvchi amaliy mashqlar va axloqiy dilemmalarni muntazam ravishda kiritish.

Maktabda insonparvarlik g'oyalarini amaliyotga tatbiq etish maqsadida o'quvchilar tomonidan rejalashtirilgan ijtimoiy loyihalar va volontyorlik harakatlarini rag'batlantirish.

Ushbu takomillashtirilgan yo'llarning amaliyotga joriy etilishi "Tarbiya" fanining samarasini oshirishga, O'zbekiston yoshlarida nafaqat milliy, balki umuminsoniy insonparvarlik g'oyalarini chuqur anglagan va uni amalda qo'llay oladigan barkamol shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. (Yangi tahrir). – T.: Adolat, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6108-sonli Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 23-martdagi "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 165-sonli qarori.
5. Adizov B. A. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari: nazariya va amaliyot. – T.: Fan, 2012.
6. Ziyomuhammadov B. Pedagogika. – T.: Turon-Iqbol, 2006.
7. Ibragimov X., Abdullayeva Sh. Pedagogika nazariyasi. – T.: Fan va texnologiya, 2008.
8. Karimova V. M. Ijtimoiy psixologiya. – T.: Fan, 2012. (Insonparvarlik munosabatlari va guruh psixologiyasi bo'yicha).
9. Quronov M. Ma'naviyat asoslari. – T.: Ma'naviyat, 2006.
10. Sultonova G. S. Qadriyatlar pedagogikasi: nazariya va amaliyot. – T.: Yangi nashr, 2018.